

Svatava Urbanová a kol.

SEDM KLÍČŮ
K OTEVŘENÍ LITERATURY PRO DĚTI
A MLÁDEŽ 90. LET XX. STOLETÍ

(Reflexe české tvorby a recepce)

5. Převyprávění amerických pohádek – Obr jménem Drobeček

Šrutovo modelování pohádkového světa má v jeho tvorbě mnoho poloh, které jsou dány jeho širokým rozpětím. Šrutova poezie a próza se pohybuje od říkadél, přes nonsensovou poezii založenou na jazykové hře, k hutnosti slova s vyjádřením grotesknosti, paradoxu, ironie, absurdnosti. Šrut se vždy pohybuje ve světě, který vypravěč nebo vnímatel důvěrně zná, ale dochází v něm k nečekaným průnikům do ireálního prostoru nebo do světa ozvláštňeného dětským vnímáním reality.

V 90. letech se Šrutova tvorba soustřeďuje na překlady klasické anglo-americké tvorby. Připomeňme převyprávění *Petra Pana* (1997) podle J. M. Barria, *Karlíka a továrny na čokolády* (1992, spolu s J. Kořánem) a *Jakuba a obří broskev* (1993, s J. Kořánem) Roalda Dahla či knihy *Paní, vy už zase ječíte* (1994) P. Barnesové a *Hárún a Moře příběhů* (1994, s M. Strenkem) S. Rushdieho. Mezi pozoruhodné práce patří rozsáhlý svazek anglických, irských, skotských a velšských pohádek *Kočičí král* (1989), v němž autor vyšel z mnoha starších pohádkových výborů, zvl. z pohádek Josepha Jacobse. O tomto souboru se zmiňujeme zejména proto, že předjímá autorovy postupy, které uplatňuje v dalších pohádkových textech, a navíc byla tato kniha s ilustracemi Květy Pacovské oceněna a v roce 1992 zapsána na Čestnou listinu IBBY. Šrutovo vyprávění zde nestojí jen na jinonárodní lidové pohádkové tradici, ale i na umělecké a vypravěčské schopnosti autora. S jistotou nevíme, do jaké míry se Šrut drží primární podoby pohádek (některé z nich, jako například pohádka *Janek a kouzelné fazole*, navíc existují ve více variantách), jak pracuje s motivy a s postavami, do jaké míry je pozměněna a dotvářena základní dějová linie, co autor upravil, vypustil, co retušoval. Intenzita autorova dotváření je zřejmá, stejně jako rozpoznáme vliv české pohádkové tradice, avšak to není rozhodující. Společným znakem zůstává, že Šrut dovede navodit atmosféru a na-

vázat kontakt s vnímatelem. Dokazuje to také ve dvou souborech amerických pohádek, které vyšly pod názvy *Prcek Tom a Dlouhán Tom a jiné velice americké pohádky* (1993) a *Obr jménem Drobeček s podtitulem Americké pohádky a povídky O Paulu Bunyanovi* (1997). Stačí si všimnout titulů knih skládajících se ze dvou částí – vlastního názvu a podnázvu, abychom si uvědomili odlišnost pohádkové tradice. V úvodu se píše: *Spíše se podobají kresleným groteskám a příběhům z barevných komiksů. Však také vznikly tam, kde je doma Tom a Jerry, Pepeček námořník a Kačeři.*

Texty jsou vystavěny na binární opozici. „Prcek“ a „Dlouhán“, „obr“ a „Drobeček“ evokují něco velkého a nepřehlédnutelného proti malému, mrňavému, ale mazanému. Být nejmladší a nejmenší není samo o sobě záslužné, a tak ve vyprávění *Osmý John a Krvavé koleno* dělá John tolik naschválů, až z něj Krvavé koleno udělá „mastnej flek“ a čistotná maminka ho vařící vodou a pískem drhne na stole tak dlouho, dokud ho nevydrhne (*Dlouhán Tom a jiné velice americké pohádky*).

Vyprávění, která jsou soustředěna do prvního souboru, jsou různorodější, s překvapujícími pointami, někdy humorného, jindy strašidelného až hororového typu. Jejich seskupení je velmi volné (třeba *Bráška Králík*) nebo některá z postav volně texty prochází (John). Druhá kniha je kompozičně provázanější, protože je vyprávěna podle legendární americké postavy. Paul Bunyan se v americké lidové tradici objevuje kolem poloviny 19. století. V tomto období byla v Americe velmi populární komic-ká vyprávění o neuvěřitelných hrdinstvích různých chvastounů a planých lhářů, pověsti o fantastických skutcích legendárních přemožitelů přírody a ochránců utlačovaných. Jednalo se o tradiční povídky, tzv. tall tales, tedy dlouhá vyprávění, která u táborových ohňů krátily čas dřevorubcům.

První zmínky o vyprávěči bunyanovského typu jsou z dřevorubeckého tábora v Michiganu z roku 1886. Od roku 1910 se pak bunyanovská látka rozšiřovala velmi rychle, a byla dokonce využívána pro reklamní účely dřevozpracujícího průmyslu. Měla řadu autorů (novinářů, „lokálkářů“⁴⁰), nikoli však spisovatelů, neboť cílem bylo jen pobavit, a to bez jakýchkoliv literárních ambicí.

⁴⁰ Z písemného kontaktu s Pavlem Šrutem, 20. únor 2002.

Existují spory, zda je základ látky frankokanadského původu a do jaké míry v ní byla asimilována zkušenost Evropy, ale jisté je, že oslavu hmotné lidské práce do ní vnesl element americký, což dokazují i hesla některých federálních států (Oklahoma – naším nejvyšším příkazáním je práce). Paul Bunyan vytvořil typický obraz lidového hrdiny s povahou trochu prášilovskou, který konvenoval americkému pohledu na svět a americkému typu humoru. Zmiňujeme-li však i malou podobnost s postavou Prášila, je nutno říci, že onen Prášil je představován jako „zjemnělý evropský aristokrat, který projížděl světem na ušlechtilém koni nebo v kočáře“⁴¹. Paul Bunyan ovšem zobrazuje drsného, energického a příčinlivého chasníka, dřevorubce.

Pavel Šrut své vyprávění sice postavil na jisté lidové vypravěčské tradici, vycházel z mnoha pramenů, studoval různé materiály týkající se bunyanovské látky, přesto však toto téma neimitoval přímo, bez přihlídnutí k jeho recipientovi (kniha je určena dětem) či bez přihlídnutí k národnímu (tedy českému) a k současnému literárnímu a kulturnímu kontextu. Přestože je Šrutovo vyprávění zasazeno do Ameriky, není tato lokalizace pro povahu samotného Drobečkova příběhu podstatná a zásadní. V jednotlivých státech Ameriky se totiž vyprávění o Paulu Bunyanovi výrazně lišila (včetně některých detailů týkajících se reálií), a tak Šrut spíše automaticky spojil Drobečkovu postavu s prostředím Ameriky a dá se říci, že ji vykresluje novým způsobem (*Originální poudačky o Paulu Bunyanovi se lišily ve Státech stát od státu, reálie měly velmi podstatnou roli, což jsem samozřejmě nemohl a nechtěl ve svém převyprávění postihnout, protože už by to nebyla kniha pro děti, nýbrž jakýsi literární zeměpis.*)⁴²

Ve vztahu k „originálu“ je také možno upozornit na skutečnost, že bunyanovské historiky existovaly jako žánr povídkový či fejetonistický, Šrut však své vyprávění „počeštil“ v dikci blízké pohádkám. Uprostřed realistického, konkrétního prostředí (jednak společenství dřevorubců, jednak reálných měst) zasadil postavu, s jejímž jednáním, vlastnostmi a samotnou existencí se poji řada motivů pohádkových, fiktivních. Tento

⁴¹ ŠRUT, P. *Obr jménem Drobeček. Americké pohádky a povídačky o Paulu Bunyanovi*. Praha: Albatros, 1997.

⁴² Z písemného kontaktu s Pavlem Šrutem, 20. únor 2002.

aspekt pak není spojen výlučně s hlavním hrdinou – Drobečkem, ale též s některými dalšími postavami, které se v příběhu vyskytují (připomeňme alespoň vola Modráška). Styl Šrutova vyprávění však nevzbuzuje pochybnosti o pravdivosti předkládaného příběhu. Z této skutečnosti pak plyne komický podtext knihy, přičemž hlavní úlohu zde hraje především důvtip hlavního hrdiny, jehož jednáním dochází k hyperbolizaci života i světa.

Sbírka zahrnuje množství drobných příběhů a dobrodružství, které Drobeček prožil (úseky jeho života v příběhu – narození, docházka do školy, vyučení se dřevorubcem, založení dřevorubeckého tábora). Každý z nich tvoří uzavřený celek, je komponován podobným způsobem, obsahuje zápletku a vyvrcholení s pointou. Jednotlivé epizody se zaobírají jednak tématem „života dřevorubce“ v širším slova smyslu (práce v dřevorubeckém táboře, počítání dřevorubců apod.) a s tím je následně spjata celá řada motivů, které se mohou pojít s člověkem pracujícím v lese se dřevem – lov zvěře, vaření polévky pro dřevorubce apod., vytvářejí však také řadu neskutečných humorných situací určených právě pro Drobečkovu postavu (např. jak vrtal do moře díry, jak prodával tunely). Jejich řešení, je-li nějaké třeba, je pak často originální a nečekané.

Vlivy obou rozdílných světů (Amerika – Čechy), které jsou v knize zastoupeny v různé míře, se volně a nenuceně mísí a prolínají a každý z nich je neomylně rozpoznatelný. Dojem vzdálenějšího, méně známého amerického světa evokuje množství skutečností, například vlastní jména uváděná v originále, s pravopisem anglickým – Eastport, Michigan, Katy, až po jednotliviny, se kterými se čtenář ve své zemi nesetkává – kočkovitě šelmy, moře a podobně. Z domácích prvků uveďme například typický úryvek dětského slabikáře *My máme mису / Ema jí maso* nebo prosté tvoření názvů českými slovy – vůl *Modrásek*, tábor *Velká cibule* apod..

Ústřední postavou a hrdinou sbírky je obr Drobeček (už nadsázka tohoto spojení vybudovaná na kontrastu – něco velikého, nepřehlédnutelného s něčím mrňavým a obyčejným – se stává zdrojem humoru). Jeho „hrdinství“ je vystavěno na dvojím základu. Jednak vyniká ve fyzických parametrech – je tak veliký, že je pojmenován obrem, z čehož vyplývá i příslušná tělesná síla, a jednak je obdařen „intelektuálními“ schopnostmi – často právě Drobeček zná nevšední východisko z nesnází. Charak-

teristické pro tuto postavu je pojmenování „Drobeček“, nabyté hned po narození – když jej táta spatřil, s ironickým a udiveným povzdechem pronesl: „*Můj ty buku! Ty jsi mi pěkný drobeček!*“⁴³

Postava Drobečka prochází celým souborem vyprávění, všemi epizodami. V knize se vzájemně neustále prolínají realita a fikce, a Drobeček tak patří do obou světů – obyčejného, všedního (narodil se, chodil do školy, pracoval), ale i do pohádkového, nadpřirozeného. Nevládne žádnými kouzly ani neoplývá nadlidskými schopnostmi většiny pohádkových bytostí, přesto však nastanou situace, které jsou výrazně ozvláštňující (například už kolíbka pro Drobečka měla rozměry válečné lodi).

Postava obra Drobečka zde neodpovídá vžité představě o obrech, tradičnímu archetypu. Nepředstavuje „surovou přírodní sílu, původní mocnosti a síly, temnotu, noc, zimu“.⁴⁴ Nevystupuje jako nadřazený průvodce člověka, zlovolný či blahodárně působící, ale je zařazen do světa lidí a jeho přítomností, i přes jeho „neobvyklost“, není narušena homogenost lidských jedinců v určitém společenství (chápeme-li člověka jako jedince, který jí, spí, obléká se, pracuje, musí se vzdělávat apod.).

Je možno říci, že Drobečkova postava jako taková se čtenáři nemusí líbit. Nemá vzhled krásných princů, nemění svět k lepšímu, není nositelem výrazných morálních a charakterových kvalit. Jeho předností však je, že čtenáře pobaví. Je postavou, u které nesledujeme vývoj, zůstává stále stejný, jakékoliv zážitky a zkušenosti nemají vliv na jeho postoje. S naprostou samozřejmostí se ocitá v absurdních situacích, ujímá se nemožných úkolů, následujeme ho v tom, co je v běžném životě neexistující.

Drobeček byl vlůde, kde se mohl něco přiučit a kde se připlétl, tam něco vymyslel. Pomáhal kuchaři mísit těsto na placky, ale nebavilo ho pak drhnout díže a vařečky. A tak jednou vykopal u táborové kuchyně jámu a těsto hnětl rovnou v té jámě dřevěnou lopatou.

A protože to bylo na podzim, kdy hodně přelo, nemusel jámu mýt. Ba dokonce ani nosit vodu z potoka. Stačilo jen nasypat mouku a dát se do hnětení.⁴⁵

⁴³ ŠRUT, P. *Obr jménem Drobeček. Americké pohádky a povídky o Paulu Bunyanovi*. Praha: Albatros, 1997.

⁴⁴ COOPER, J. C. *Ilustrovaná encyklopedie tradičních symbolů*. Praha: Mladá fronta, 1999, s. 125.

⁴⁵ ŠRUT, P. *Obr jménem Drobeček. Americké pohádky a povídky o Paulu Bunyanovi*. Praha: Albatros, 1997.

Ze své přirozenosti se Drobeček stává například příčinou drobných událostí, jejichž vtipnost a překvapivost je dána nejen jakousi přemrštěností, ale je též umocněna formou vyprávěčova slovního vyjádření, které tuto skutečnost předkládá čtenáři s naprostou samozřejmostí.

Drobeček v kolíbce klidně odfukoval. Neříkám, že to bylo jako víchřice. Bylo to jako silný vítr.

- - -

Drobeček udělal hepců! Neříkám, že to bylo, jako když zabřmí. Ale odneslo to pár střech v nejbližším městě.⁴⁶

Některé příběhy jsou doplněny jinými výraznějšími postavami. Drobečkovou ženou Katy a postavou vola Modráška. Drobeček a tyto dvě další postavy spolu zachovávají jednotu. Dá se říci, že jsou Drobečkovi jakoby osudově určeny. Vůl Modrášek představuje Drobečkova „průvodce“, je možnou paralelou (i když značně nadsazenou a komickou) k bytosti koně, který je v pohádkách často spojen s postavou statečného rytíře nebo prince (tuto podobnost je však nutno chápat pouze formálně, přesto však funkčně, neboť se tato hyperboličnost stává zdrojem humoru). Sousloví „vůl Modrášek“ v sobě zahrnuje dva protichůdné póly – silné a velké zvíře zřetelně kontrastuje s jemností a něžností jména Modrášek. Jména dvou postav (obra Drobečka a vola Modráška), které jsou spolu v příběhu těsněji spojeny, jsou tak vystavěna na stejném principu – u obou stojí v opozici „velikost“ (především fyzická) na straně jedné a „nepatrnost“, „bezbrannost“ na straně druhé.

Postava Katy – pozdější Drobečkovy ženy – je hlavnímu hrdinovi jako by „šitá na míru“. Splňuje očekávání, které čtenáři automaticky evokuje představa ženy hodící se pro pana Drobečka. Je urostlá a vysoká, ale zároveň též velmi silná (dokáže lámat skály). Typická je pro ni i jakási prozřetelnost, bdělost a chytrost, s kterou se jí jednou podaří zachránit Drobečkovi život (poté, kdy je zasypán množstvím pilin).

Celá řada dalších postav, které ve vyprávění vystupují (především dřevorubci, zvířata apod.), je nutným doplněním děje a činností v něm. Nikde však nejsme svědky dlouhých popisů charakterových a fyzických

⁴⁶ ŠRUT, P. *Obr jménem Drobeček. Americké pohádky a povídky o Paulu Bunyanovi*. Praha: Albatros, 1997.

vlastností, a to ani u postav výrazných a podstatných – Drobečka, ale též Katy apod..

Zamysleme se ještě nad možným původem motivu „zlobra“. Je to bytost – zvíře, která požívá dřevorubce a vystupuje v jedné z kapitol. Tento motiv známe z anglické literatury u J. R. R. Tolkiena. Ten jej používá ve své knize *Hobit*⁴⁷ (pojmenování *zlobr* však vytvořil jistě překladatel, i když se dá předpokládat totožná souvislost mezi „povahou“ postavy a jejím pojmenováním i v angličtině). Oba zlobři se shodují ve své vlastnosti způsobující zlo, jejich konec je však rozdílný. V Tolkienově *Hobitu* zlobr zkamení – něco nadpřirozeného, u Šruta je zlobr zabit, když se napíchne na roh vola Modráška – zde není smrt ve své podstatě zapříčiněna ničím výjimečným. Druhou možností však je, že Pavel Šrut zlobra vytvořil pouze jako protějšek bytosti „dobra“, tedy že obě pojmenování mají základ v adjektivech dobrý a zlý, a příznačně tak navíc charakterizují i hlavní vlastnost těchto bytostí.

Z časového hlediska je sbírka komponována chronologicky, zcela přehledně, nedochází k porušení časové kontinuity, ke složitému prolínání přítomnosti s minulostí či budoucností. Vyprávění začíná narozením, pokračuje docházkou do školy, vyučením se, založením vlastního dřevorubického závodu atp. Ve vyprávěních se mísí dvě časové linie. První, týkající se Drobečkova dětství (krátká) a dospělosti, a druhá, která zařazuje děj do ročních období, nesoucích typické znaky, například zima – sníh, léto – mraveniště, lov zvěře.

Postavy dřevorubců fungují do jisté míry determinálně vůči svému prostředí, tedy prostoru lesa. Obecně je však i prostředí často determinantem vzhledem k postavám či k ději. Prostor lesa je tradičně spojován se zápasem pohádkového hrdiny s drakem nebo nepřítelem vůbec, neboť lokalizace do oblasti lesa si onu událost nese jaksi v sobě a hrdina se do této situace dostává zákonitě. Ve Šrutově vyprávění je však prostředí lesa nutno chápat jako místo nezatížené konvencí tradiční předurčenosti, ale jako nutné a přirozené doplnění či „atribut“ k postavám dřevorubců.

Pavel Šrut i v tomto vyprávění uplatnil svou schopnost vytvářet na základě různých souvislostí nová jména a nové výrazy, a aktualizovat tak

⁴⁷ TOLKIEN, J. R. R. *Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky*. Praha: Mladá fronta, 1994.

v kontextu vyprávění slova, která jsou autorovým výmyslem (toto se zde objevuje ve velké míře u pojmenování zvířecích bytostí jako *svířomýval*, *mývalosvišť*, *peřřev*, *šalkal* apod.). Jazyk této prózy je živý, dynamický, nezpomaluje děj, užívá slovní zásoby, která vyplývá z povahy postav – dřevorubců. Přirozeně tak Šrut nepracuje pouze s výrazy spisovnými, ale časté jsou hovorové výrazy jako *lálovat*, *mudrovat*, objevují se i spojení jako např. *zacít od píky*. I tímto způsobem je dosaženo větší automaticnosti a splynutí s prostředím dřevorubců – všedním, často drsným, namáhavým. Určitým ozvláštněním textu jsou autorovy „poznámky pod čarou“, které fungují jako jisté motivické doplnění sdělovaného, přičemž se rovněž vztahují k připojené kresbě, o jejímž obsahu tímto způsobem informují. Přestože vypravěčův text nad užitím přímé řeči převládá, čtenář má dojem činnosti, aktivity a pohybu. Gradace je docílena tradičními prostředky, nahromaděním sloves, krátkými větami a zvoláním.

PRAMENY

- ŠRUT, P. *Obr jménem Drobeček. Americké pohádky a povídky o Paulu Bunyanovi*. Praha: Albatros, 1997.
TOLKIEN, J. R. R. *Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky*. Praha: Mladá fronta, 1994.

LITERATURA

- COOPER, J. C. *Ilustrovaná encyklopedie tradičních symbolů*. Praha: Mladá fronta, 1999, s. 125.
KRÍŽOVÁ, M. Pavel Šrut vypravuje a přehání. *Literární noviny* 9, 1998, č. 2, s. 5.
MATOUŠEK, P. Yankee se sekerou na obláčku chlubného mýtu. *Nové knihy* 37, 1997, č. 17, s. 15.
SLABÝ, Z. K. Sedmkrát Albatros. *Zlatý máj* 41, 1997, č. 1, s. 35.